

V PRVI OSEBI EDNINE

Milan Jesih

Ljubljana

UDK 808.1

Avtor v tem kratkem eseju razmišlja o svoji poetiki: o idejah, načelih in namelih ter stvarnem procesu ustvarjanja, o rabi jezika in njegovih registrov, verzu in ritmu, izbiranju tematike in leksike, predvsem pa o razmerju med biografskim in pesniškim jazom, ki se skriva v prvi osebi ednine lirskega diskurza. Avtor svoje pesnjenje razlaga kot ornament.

Ključne besede: poezija in poetika, lirski subjekt, prva oseba, ornament, Milan Jesih

Tema tega razmišljanja naj bi bila balansiranje med intencionalno poetiko in stvarno prakso nekega avtorja nekaj knjig pesmi. Produciral se bom v prvi osebi ednine, in gre za individualne, nujno parcialne poglede podpisanege – majestetična ednina –, ki jih ni ne mogoče ne prav ne smiselno posploševati.

Kaj torej, ob vsem, česar o tem ne vem, vnaprej vem o pravilih, ki me ravnajo pri pesnjenju? Marsikaj se je z leti nakopičilo samo, za kakšno pravilo pa sem se nekoliko tudi odločil, mogoče kdaj tudi po premisleku, vendarle bolj ali manj *via facti*.

Še prej je seveda veliko vprašanje, za katero naj kar takoj povem, da nanj nimam odgovora, namreč veliki *zakaj*. O tem, *zakaj* piše pesmi človeštvo, se mi nekaj zdi, pa ne bi znal lepo sklenjeno povedati, zase pa pravzaprav ne vem. Če se je mlad fant pred desetletji hotel preskusiti na področju, ki ga je cenil in izbral, in se dokazati, zanj razumem, a za sebe današnjega mi je manj jasno. Je samo inercija? Zatajevana nečimrnost? Mala pustolovska strast? Ali bi na ravni mogoče ne družbenega, prej ožje medčloveškega, mogoče rad pokazal še en partikularen pogled na splošno sveta? Ali vsaj na poezijo? Mogoče da, saj je, verjamem, začudenje roditelj mišljenja. Toliko o vprašanju *zakaj* ali čemu: ne vem. Da se ne bi pozneje kje spotaknili obenj.

Do sem in komaj kaj dlje pa tudi seže realna prva oseba. Potem, ko se začne gradnja besed, pa sem že nekdo, ki igra dinamično dvojno (ali razdvojeno?) vlogo nekoga, ki piše pesem. Sem vloga pesnitelja in hkrati sem vloga njegovega delovnega nadzornika. O tem dvojnem nejazu torej govorim v prvi osebi.

Pri pesmih imam ponavadi najprej začetek: to je prvi verz ali manj, ki se pojavi najrajši, ko čisto sproščen ne mislim ne na pesnjenje ne na nič, na sprehodu, na vožnji, se pravi, bolj ko ne naključno; ko da sem nekaj ritmiziranih besed snel iz etra. Nadaljevanje je hoja po poteh, ki se nenehoma cepijo: koliko besed je treba vsakikrat zavreči, ko izberem eno. To izbiranje besed, ki so gradniki pesmi, je pravzaprav pesnjenje. *A propos*, tudi recimo Hugo Friedrich v *Strukturi moderne lirike* navaja anekdoto, ko Mallarmé reče Degasu, češ pesem se ne dela z idejami, marveč z besedami. Isto misel ima o pesnjenju, kot stališče romaneskne osebe, André Gide v *Ponarejevalcih denarja*: »Potem mi je dejal, da je moja napaka v tem, ker izhajam iz ideje, ne da bi se mirno pustil voditi besedam.« Ali: ko medved Pu zloži pesem v Sivčkovo čast, reče zanjo: »No, pa je tukaj. Nastala je drugačna, kot sem mislil, da bo, nastala je pa le.«

Pesem da je niz besed: takšna definicija je seveda po svoje tавтоloška: kot bi rekli, da je *David* kamnit; po drugi strani pa izreka tudi obup ob prizadevanju, da bi mogel lastno početje označiti kot stabilno ontološko kategorijo. Pa saj strojevodji, zato da vlak pelje, ni treba vedeti Ludolfovega števila prav do zadnje decimalke. Naj na tem mestu dodam še izjavo, da me bralstvo pri delu ne zanima. Saj je tudi koncert za orkester: ni *koncert za publiko*.

Seveda ne gre za poljubno nizanje. Tukaj slutim nekaj mistike: nekako mislim (verujem?), da nekateri začetki kratko malo zahtevajo nadaljevanje, da se s koncem zaokrožijo, da so niti v nekakšni kaotični klobki, ki hočejo priti na luč dneva in biti. *Iščemo pesmi, kje so* je bil naslov Hanžkove knjige v zgodnjih sedemdesetih.

Družbeno idejno, če ni oznaka premočna, torej preden spregovorim o stvareh »okus«, si pravzaprav dovoljujem vse, razen pozivanja k zlu, recimo veličanja vojne, ubijanja, zatiranja. To bolj zaradi higiene kot vere, da pesem neposredno vpliva na svet ali ga spreminja. Ali pa zaradi vražjeverja?

Obsežnejši sklop ideologij pa me, hočem nočem, vodi na področju ožje vzeto pesniškega; s tem mislim nekaj tematskih in več formalnih omejitev.

Svoj pesniteljski namen bi mogoče najrajši izrekel z nekakšno metaforo: jaz vam to plešem neki ornament. Ornamentist lahko uporablja šablono, zakaj ne; sam rajši mislim, da rišem obrise prostoročno, predvsem pa se hočem znotraj svojih ornamentnih plaht igrati z barvami.

Tematsko. – Rado se začne s precej prazno, vsakdanjo ugotovitvijo, ki se nevarno velikokrat dotika vremena ali ure dneva ali letnega časa. Začetek nekako ustvari svojo sfero, ki jo redko dramatično prebijem. Rad imam majhne zasuke in nespotikajoče zavihe. Motivi so stari in v stoletjih preskušeni. (Resno pa ne bi mogel evocirati recimo domoljubnih tem; parodično že, a to je »druga pesem«.)

Formalno. Že skoraj dve desetletji sem bolj suženj kot vernik urejene verzne forme, konkretno jambov. Ta čas sem se lahko izuril v številnih retoričnih in verznihih prijemih: od ravnoteženja verza po drznejšem enžambaju, ki ga lahko, recimo, izpeljem ali s frazo ali s poudarkom na neiktičnem mestu ali drugače, kar bi lažje prikazal s stvarnimi primeri kot z opisovanjem. Rad bi tudi, pred seboj, veljal za dobrega rimača; ne morem si zamisliti, da bi rimal tvoj in moj; samo izjemoma rimam iste besedne vrste; prekleto pazim, da ni kakšnih praznih mašil.

Leksikalno. Kakor pri tematskem in formalnem tudi pri leksikalnem ni kakšne posebno napete pozornosti, ta bi, nasprotno, delo zavirala: delo se zdi, da teče nekako samo od sebe. Če sem, *relata refero*, znan po uspešnem skakanju iz nizkega v visok jezik, od precioznih tujk v pocesten žargon, to ni hoteno izdelano, marveč hoteno sprejeto. To je zato, ker imam tako nehierarhizirano anarhijo v glavi. Tu se najde tudi kakšen čisto navaden predsodek: kakšnih treh ducatov besed ne rabim.

Kako ta poetika deluje? Mislim, da tako, kot pač deluje človek pri večini tako imenovanih ustvarjalnih dejavnosti: desno zgoraj sprosti domišljijo, ki mu, bolj ali manj hlastna, meče pred noge na izbiro vsakršne zamisli in nesmisle, včasih škart, včasih prefabrikate, včasih elegantne, že izpeljane rešitve: in človek si je tam v službi kot cenzor, kot filtrator, kot selektor. Selekcija: izbira. Zmeraj se mi zdi po svoje strašno: koliko besed zavrzem, ko izberem eno.

Saj bi lažje pripovedoval o tem, česa ne, kot o tem, kaj ja; razumljivo, saj je teritorij nesprejemljivega neprimerno obsežnejši, vselej je to kaos vsega nasproti izbranemu singularnemu.

Pri tem delu se vselej znova bojujem s prvo osebo. Ponavljam: nikoli nisem jaz pisal pesmi; pisal sem pesem, ki jo nekje nekdo piše. Upesnjeni prvi osebi, tako imenovanemu lirskemu subjektu, svojo zasebnost sicer posojam v neomejeno rabo, vendar vselej brez občutka, da govorim o sebi. Ornamentistove barve prinašajo s seboj, kot rečeno, marsikaj osebnege, vendar je to samo material; moja skušnja je tako samo priložena v fundus; če berem ali slišim kakšno zgodbo, se tudi tisto naloži v isto globoko klet. Kot ko spravim tja noter kakšno novo besedo. In ne vidim razloga, da bi si fundus razpoložljivih sredstev vnaprej omejeval.

Vendar je tu meja med sredstvi in zasebnim. Nikakor ne bi maral, da bi bile pesmi kot nekakšen moj ljubi dnevnik.

Nekoč se mi je, že zrelemu, napisala pesem, v kateri se je znašla moja človeška mati s pravim krstnim imenom. Brez imena mi pesem ni stala, druga, lažna imena so mi jo podirala; pesem mi je bila draga, mogoče celo zaradi pravega imena še dražja, in mi je še, ampak ampak. Uvrstil sem jo v knjigo *Soneti*, ampak še zdaj ne vem, če sem ravnal prav.

Dobro vem, da ravno iz zelo realne posameznikove – avtorjeve – skušnje nastajajo izvrstne pesmi, dosti boljše kot moje, pesmi bolečine in pesmi radosti, pesmi, ki prevzamejo in pretresejo, vendar sem zase izbral drugo pot. (Tudi vem, da je ta izbira plod najgloblje prve osebe, najsi se ji tudi odreka; če nam je kakšna možnost izbiranja sploh dana.) In za to navsezadnje pri poetiki gre: avtor izkazuje svojo predstavo o tem, kaj pesem je.

In ali ni vprašanje, če ne govorimo ves čas vsi – v pesmih in vsakršnem diskurzu in kadar molčimo – v prvi osebi, pa naj bo ta prva oseba tehnični element našega metjeja ali civilni jaz – ali mogoče vendarle ena, neločljiva entiteta, kakor je navsezadnje tudi naš svet en sam, čeravno tako mnogoteren.